

УДК 377: 68

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Ліна Короткова,

директор ДНЗ «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю»,

кандидат педагогічних наук,

докторант Інституту ПТО НАПН України

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

зміст професійної освіти,
професійна компетентність,
сфера послуг,
державні освітні стандарти,
інтегровані професії

Реферат

У статті розглянуто проблеми розвитку професійної освіти в Україні, зумовлені зміною системи економічних відносин, істотним оновленням виробничого обладнання та появою нових тенденцій, пов'язаних з переходом до постіндустріального суспільства.

Проаналізовано нормативно-правові документи стосовно забезпечення якісного змісту професійної освіти в Україні, наголошено на необхідності його постійного оновлення з урахуванням потреб підприємств-замовників кадрів. Здійснено теоретичний аналіз численних педагогічних джерел щодо передумов та особливостей оновлення змісту професійно-технічної освіти, акцентовано увагу на важливості формування природних якостей, соціальних та творчих рис особистості. Визначено, що важливим нормативним підґрунтям формування змісту професійної освіти є державні стандарти професійно-технічної освіти (далі – ДСПТО), процес створення яких розпочався з 2006 року. Зосереджено увагу на тому, що ці стандарти були зорієнтовані на традиційну систему професійної освіти, здійснено комплексне дослідження їхньої суті та структури.

На прикладі професії «Кравець» представлено результати аналізу оновлених державних стандартів професійно-технічної освіти, розроблених із урахуванням модульно-компетентнісного підходу. Основною перевагою цих стандартів визначено право навчальним закладам, за погодженням із підприємствами-замовниками робітничих кадрів, самостійно розробляти робочі навчальні програми з погодинним розподілом предметів. Зроблено висновок, що ДСПТО швейного напрямку, розроблений у 2016 року, виявився найбільш якісним, оскільки забезпечує спрямованість навчальних модулів на досягнення кінцевих практичних результатів. Розглянуто питання укрупнення професій шляхом інтеграції змісту професійної освіти, наведено приклади робочих навчальних програм із декількох затребуваних на ринку праці суміжних професій. Виявлено, що професійна підготовка за такими професіями підвищує мобільність кваліфікованих кадрів і конкурентоспроможність підприємств.

Постановка проблеми. Становлення інноваційно орієнтованої економіки в Україні детермінує кардинальні зміни в соціально-економічній життєдіяльності суспільства, що зумовлює підвищення вимог до рівня і якості освіти, в тому числі й професійної, яка нині виокремлюється як важливий чинник сталого розвитку української спільноти, конкурентоспроможності й національної безпеки країни. Глибинні якісні зміни у функціонуванні соціальних систем держави загострили невирішені питання та проблеми професійної освіти, такі як: дисбаланс на ринках праці та освітніх послуг; дефіцит кваліфікованих фахівців; відсутність налагодженої системи партнерських відносин між системою професійної освіти та виробництвом, державними і місцевими органами влади, науковцями; невідповідність

навчально-матеріальної бази закладів професійної освіти сучасним технологіям виробництва; недостатнє державне фінансування освітніх програм.

Суттєве оновлення виробничого обладнання, технологічна реструктуризація підприємств, переорієнтація діючого виробництва на конкурентоспроможні види продукції привели до появи нових і зникнення застарілих професій та видів робіт, розмивання меж між сферами професійної діяльності; відбулися радикальні зміни у змісті майже всіх професій, зокрема сфери послуг. Окрім того, суспільство переорієнтувалося на розвиток індивідуально-професійних, особистісно-етичних, соціально-культурних та інших значущих для сьогодення якостей особистості, у зв'язку з чим традиційний зміст професійної освіти не

відповідає сучасним вимогам як роботодавців, так і майбутніх фахівців.

Метою статті є визначення закономірностей, шляхів та методів формування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг у професійних навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз нормативно-правового забезпечення професійної освіти в Україні свідчить про постійну увагу з боку держави до питань удосконалення змісту професійної освіти. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено в якості основного завдання для формування якісного змісту професійної освіти – розроблення і впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з професій широких кваліфікацій та оновлення оптимального переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників [7]. У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 3 квітня 2017 р. № 275-р наголошується на необхідності постійного оновлення змісту професійно-технічної освіти (далі – ПТО) з урахуванням потреб підприємств-замовників кадрів [6]. У новому Законі України «Про освіту» зазначено, що основою для розробки освітньої програми є стандарт освіти відповідного рівня (за наявності) [3]. Чинний Закон України «Про професійно-технічну освіту» визначає, що зміст ПТО зумовлюється суспільними вимогами до рівня кваліфікації робітничих кадрів і визначається ДСПТО з кожної професії для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах (далі – ПТНЗ), зазначених у Державному переліку професій.

Зміст освіти у наукових колах досліджується тривалий час, відомо чимало спроб зробити його ефективним і орієнтованим на перспективи розвитку суспільства. Відомі науковці І. Лернер, М. Скаткин, В. Ледньов, Б. Бім-Бад, А. Петровський акцентують увагу на формуванні змісту освіти, спрямованому на розвиток цілісної особистості: її природних якостей, соціальних властивостей та властивостей суб'єкта культури. Вимоги, фактори, критерії відбору змісту освіти пропонуються Ю. Бабанським, Н. Волковою,

В. Вороновим, Н. Мойсеюк, Н. Нікітіною, М. Петуховим тощо. У працях С. Батишева, Б. Гершунського, С. Гончаренко, І. Зязюна, М. Кравцова, Н. Ничкало та інших розроблено наукові засади формування змісту професійної освіти.

В. Кремень вважає, що зміст навчання потребує змін, для чого необхідно відпрацювати механізм його систематичного оновлення відповідно до розвитку науки й техніки. На думку вченого, зміст має відображати все багатство раціональних знань, зокрема в духовній сфері [4, с. 384-385]. С. Гончаренко наголошував, що на зміни структури теоретичної складової змісту освіти впливають об'єктивні чинники (потреби суспільства, розвиток науки й техніки, що супроводжуються появою нових ідей і теорій, докорінними змінами у техніці і технологіях) та суб'єктивні (державна політика і методологічні позиції вчених) [2, с. 137]. Вітчизняний науковець В. Андрущенко акцентує увагу на тому, що професійна освіта потребує радикального оновлення та поповнення змісту навчального процесу підготовки фахівців новими стандартами, сучасними технологіями, новітніми уявленнями про світ і місце людини в ньому [1, с. 10].

Останнім часом змінюються акценти в цілях навчання, збільшується питома вага тих компонентів змісту освіти, що забезпечують формування природних якостей, соціальних та творчих рис особистості, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності. Реалізація цих компонентів має стати об'єктом інноваційних форм, методів і технологій навчання, цілеспрямованої самостійної діяльності учнів. У навчальних планах підготовки майбутніх фахівців сфери послуг не можна здійснювати простий розподіл навчальних предметів, цикли підготовки та порядок їх вивчення необхідно формувати для забезпечення належної якості професійної освіти відповідно до потреб ринку праці та суспільства. Отже, проблема відбору змісту освіти є однією з найважливіших у педагогічній науці й тому потребує детального вивчення.

Виклад основного матеріалу. Динамізм сучасного життя не дозволяє розглядати зміст професійної освіти як щось незмінне, оскільки з прискоренням науково-технічного прогресу та впровадженням нових

технологій виникає необхідність у регулярному перегляді та оновленні змістовної частини професійної освіти, визначенні найбільш ефективних критеріїв її вибору. У зв'язку з посиленням інтеграційних процесів до єдиного європейського освітнього простору підвищується роль раціонального вибору змісту професійної освіти.

Важливим нормативним підґрунтям формування змісту професійної освіти є ДСПТО, які встановлюють державні вимоги до змісту професійної підготовки учнів (слухачів), рівня професійної кваліфікації випускників ПТНЗ, основних обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників до зазначених закладів.

Процес створення вітчизняних ДСПТО, зокрема для сфери послуг, розпочався з 2006 року на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 № 1135 «Про затвердження державного стандарту професійно-технічної освіти» та відповідних наказів Міністерства освіти і науки України, погоджених із Міністерством праці і соціальної політики України. Розроблені ДСПТО містили освітньо-кваліфікаційну характеристику (далі – ОКХ) випускника професійно-технічного навчального закладу; типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників; типові навчальні програми з навчальних предметів, виробничого навчання і виробничої практики, передбачені типовим навчальним планом; систему контролю знань, умінь і навичок учнів (слухачів) та критерії кваліфікаційної атестації випускників; перелік основних обов'язкових засобів навчання, та були зорієнтовані на традиційну систему професійної освіти. Як було доведено практикою, перелік завдань, обов'язків, знань, зазначених у кваліфікаційних характеристиках, та їх розподіл за рівнями кваліфікації за змістом не відповідали міжнародним стандартам компетентності фахівців та функціям, які вони повинні виконувати.

Вище зазначені ДСПТО з професій сфери послуг проіснували 6 років, але у зв'язку з актуалізацією модульного підходу до змісту професійної освіти та необхідністю їхнього узгодження з потребами ринку праці у 2013 році 13 освітніх стандартів цієї галузі були переглянуті. Наприклад, було оновлено

ДСПТО з професії «Кравець», який мав свої переваги, деякі недоліки та невідповідності.

При формуванні змісту ОКХ, типових планів і програм було використано прогресивний модульний підхід, що забезпечує системність, послідовність та логічну організацію змісту навчального матеріалу; програми навчання за 2-им і 3-ім розрядами трансформовано в базовий блок та навчальні модулі з підготовки кравця 2-3-го розрядів, що відповідає кадровим вимогам швейних підприємств; зміст професійної підготовки з професії «Кравець» істотно оновлено відповідно до сучасного асортименту затребуваного населенням одягу та технологічного забезпечення підприємств-замовників кадрів.

Незважаючи на вище наведені позитивні характеристики ДСПТО 2013 року, варто наголосити на деяких його недоліках: необґрунтованому вилученні з програми предмета «Технологія виготовлення одягу» та виробничого навчання тем, пов'язаних з пошиттям натільної білизни та блуз (2-3 розряди), демісезонних пальт та напівпальт (4 розряд); обмеженням можливості навчального закладу щодо розподілу навчального часу за навчальними модулями з усіх предметів; обмеженням права навчального закладу щодо самостійного визначення загального обсягу навчального часу з предметів та виробничого навчання, розподілу його на модульні одиниці. Окремо потрібно підкреслити, що нові ДСПТО було розроблено на основі нормативних документів, діючих у сфері праці, які за своєю структурою і змістом на момент розроблення освітнього стандарту не відповідали сучасним світовим тенденціям професійної стандартизації й несприятливо повною мірою визначали можливості професійної компетентності для випускників ПТНЗ.

Зазначені недоліки у переважній більшості враховано у ДСПТО з професій швейного напрямку, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 30 вересня 2016 р. № 1176, що ґрунтуються на модульно-компетентнісному підході до формування змісту професійної освіти, передбачають формування професійних та загальних компетентностей, без яких особистість не може успішно адаптуватися й самореалізуватися у професійній діяльності.

Аналіз ДСПТО з професії «Кравець» 2016 року довів, що ОКХ значно розширено за рахунок включення кваліфікаційної характеристики професії, порівняльної таблиці завдань та обов'язків кваліфікаційної характеристики, професійних профільних компетентностей, сфери професійного використання випускника. Об'єктами ДСПТО визначено результати навчання учнів, слухачів ПТНЗ, систему формування компетентностей та критерії оцінювання навчальних результатів.

Новий ДСПТО, як і попередній, містить базовий навчальний блок та типові навчальні плани з кожного рівня кваліфікації, структуровані за навчальними модулями. Разом із тим, змістове наповнення структурних елементів документу відрізняється від попереднього освітнього стандарту й містить нові структурні одиниці: зведений типовий навчальний план підготовки кваліфікованих робітників, типову програму базового навчального блоку (розділ «Зміст професійних базових компетентностей»), загальний перелік навчальних модулів та професійних профільних компетентностей за розрядами; типові програми підготовки кваліфікованих робітників із кожного рівня кваліфікації (розділ «Зміст професійних профільних компетентностей»).

Суттєвою перевагою цих ДСПТО є те, що на основі визначеного обсягу навчального часу для загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки право розроблення робочих навчальних програм із погодинним розподілом предметів було надано навчальним закладам за погодженням із підприємствами-замовниками робітничих кадрів. У новому документі сформульовано також загальні компетентності, відповідно до яких учень має набути вмінь із розвитку соціально-психологічних якостей, необхідних для ефективної соціалізації, працевлаштування, роботи в колективі, самостійного прийняття рішень, адаптації до нових умов праці й життя тощо.

Важливою частиною дослідження нового та попередньо діючого освітніх стандартів із професії «Кравець» є порівняльний аналіз термінів навчання, який виявив, що загальний фонд навчального часу, зазначений у Типовому плані ДСПТО

2016 року, було збільшено порівняно з попереднім освітнім стандартом на 137 годин, у тому числі, за рахунок збільшення обсягу часу професійно-теоретичної підготовки кравця 2-3-го розрядів – на 85 годин та професійно-практичної – на 51 годину, що пояснюється розширенням кількості професійних профільних компетентностей.

Разом з тим, у ДСПТО нового зразка є деякі неузгодженості, такі, як: використання застарілої кваліфікаційної характеристики професії «Кравець», що призвело в деяких випадках до формування неактуальних на сьогодні професійних компетентностей; протиріччя між чинною 12-ти бальною системою оцінювання знань і вмінь учнів та новими критеріями оцінки набутих компетентностей за результатами державної кваліфікаційної атестації «знає – не знає», «вміє – не вміє»; наведені загальні компетентності є єдиними для всіх кваліфікацій професії, хоча логіка побудови змісту освітнього процесу, яка відповідає принципу «від простого – до складного», мала б передбачати диференційованість у визначенні цих компетентностей за рівнями кваліфікації.

Отже, проведений аналіз дав можливість визначити, що з трьох ДСПТО швейного напрямку найбільш якісним виявився останній освітній стандарт 2016 року, який забезпечує спрямованість навчальних модулів на досягнення кінцевих практичних результатів – сформованість здатностей випускника здійснювати професійну діяльність згідно з державними вимогами. Зазначені недоліки потребують у подальшому усунення, а ДСПТО – доопрацювання.

З огляду на сучасні реалії розвитку сфери послуг (спад масового виробництва, падіння попиту на некваліфіковану працю, впровадження автоматизованих систем управління виробництвом тощо) стала нагальною потреба ринку праці в нових престижних інтегрованих професіях.

Укрупнення професій реалізується шляхом інтеграції змісту професійної освіти, яка відображається в інтегрованих робочих навчальних планах і програмах, що розробляються ПТНЗ на основі типових планів та програм відповідних ДСПТО. Прикладом інтеграції змісту професійної освіти сфери послуг є робочі навчальні

програми з декількох, затребуваних на ринку праці, суміжних професій, таких, як: «Кравець. Закрійник. Оформлювач вітрин, приміщень та будівель», «Адміністратор, касир (на підприємстві, в установі, організації), перукар (перукар-модельєр)»; «Перукар (перукар-модельєр), манікюрник, педикюрник, касир (на підприємстві, в установі, організації) та ін. Саме підготовка за такими інтегрованими професіями підвищує ефективність використання людських ресурсів, мобільність кваліфікованих кадрів і конкурентоспроможність підприємств.

Висновок. Практика навчання за укрупненими професіями доводить, що

перехід ПТНЗ на підготовку багатопланового працівника дає позитивні результати та сприяє оптимізації й модернізації змісту навчання, раціональному використанню навчального часу при освоєнні інтегрованої професії; розширенню й поглибленню рівня знань, умінь, навичок і компетентностей учнів; посиленню їхньої зацікавленості у навчанні й отриманні затребуваних на ринку праці кваліфікацій, усвідомленні ними можливості у майбутньому будувати професійну кар'єру на базі декількох сучасних професій; економії коштів, спрямованих на професійну освіту.

Література

1. Андрущенко В. П. Вища освіта в контексті глобалізації / В. П. Андрущенко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності : зб. наук. праць. – 2002. – Вип. 9. – С. 3-13.

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко – К. :Либідь, 1997. – 272 с.

3. Закон України «Про освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. [2 е вид.]. – К. : Т во «Знання» України, 2010. – 520 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного переліку професій з підготовки

кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1117-2007-p>.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>

7. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

Реферат

Содержание профессионального образования будущих специалистов сферы услуг

Ліна Короткова,

*директор ГУЗ «Запорізьке вище професійне училище моди і стилю»,
кандидат педагогічних наук,
докторант Інституту професійного освіти НАПН України*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

содержание профессионального образования, профессиональная компетентность, сфера услуг, государственные образовательные стандарты, интегрированные профессии

В статье рассмотрены проблемы развития профессионального образования в Украине, обусловленные изменением системы экономических отношений, существенным обновлением производственного оборудования и появлением новых тенденций, связанных с переходом к постиндустриальному обществу. Проанализированы нормативно-правовые документы по обеспечению качественного содержания профессионального образования в Украине, отмечена необходимость его постоянного обновления с учетом потребностей предприятий-заказчиков кадров. Осуществлен теоретический анализ многочисленных педагогических источников по формированию предпосылок и особенностей обновления содержания профессионально-технического образования, акцентировано внимание на важности развития природных качеств, социальных и творческих черт личности. Определено, что важным нормативным основанием формирования содержания профессионального образования являются государственные стандарты профессионального образования, процесс создания которых начался с 2006 года. Сосредоточено внимание на том, что эти стандарты были ориентированы на традиционную систему профессионального образования, осуществлено комплексное исследование их сущности и структуры.

На примере профессии «Портной» представлены результаты анализа обновленных государственных стандартов профессионально-технического образования, разработанных с учетом модульно-компетентного подхода. Основным преимуществом этих образовательных стандартов стала возможность учебным заведениям, по согласованию с предприятиями-заказчиками рабочих кадров, самостоятельно разрабатывать рабочие учебные программы с почасовым распределением предметов. Сделан вывод, что ДСПТО швейного направления, разработанный в 2016 году является наиболее качественным, потому что обеспечивает направленность учебных модулей на достижение конечных практических результатов. Рассмотрены вопросы укрупнения профессий путем интеграции содержания профессионального образования, приведены примеры рабочих учебных программ некоторых, востребованных на рынке труда, смежных профессий. Сделан вывод, что профессиональная подготовка по таким профессиям повышает мобильность квалифицированных кадров и конкурентоспособность предприятий.

Abstract

Content of professional education of future service sector specialists

Lina Korotkova,

*Director Zaporizhzhya higher vocational school of fashion and style,
Ph.D. in Pedagogical Sciences,
doctoral student Institute of Vocational Education NAPS of Ukraine*

KEY WORDS:

content of vocational education, professional competence, service sector, state educational standards, integrated professions

The article is devoted to problems of VET development in Ukraine under conditions of economic relations system changes, the significant upgrading of industry equipment and the emergencing of new trends associated with the movement towards post-industrial society.

Legislation on VET content quality assurance is analysed and it is evident there is a great need on their permanent upgrading according to enterprises-customers' needs. Theoretical analyses of various pedagogical sources on forming preconditions and specific features of VET content upgrade, and the attention is

paid to the development of an individual's inborn, social and creative capacities. It is defined that state standards are a very important basis for VET content design and development. Their creation has been in place since 2006. Those standards were oriented on traditional VET system and their essence was studied in details.

The result of a state VET modular-competence standard's analysis is represented through the example of occupation "Tailor". Their main advantage is a possibility for a VET school to change its curriculum according to an employer's need taking into account time-management for subjects. It is concluded that state VET standard on sewing sector from 2016 is the the most qualitative as ensures the achievement of practice outcomes. The issues of extending occupations via VET content integration and the examples of some curriculum needed at labour market are represented. It is concluded that training the occupations of sewing sector increases qualified workers' mobility and enterprises' competitive performance.

References

1. Andrushchenko V. P. Vyshcha osvita v konteksti hlobalizatsiyi / V. P. Andrushchenko // Aktualni filosofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti : zb. nauk. Prats. – 2002. – Vyp. 9. – S. 3-13.
 2. Honcharenko S. U. Ukrayinskyi pedahohichnyy slovnyk / S. U. Honcharenko. – K. : Lybid, 1997. – 272 s.
 3. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
 4. Kremen V. H. Filosofiya lyudynotsentryzmu v osvitnomu prostori / V. H. Kremen. [2-e vyd.]. – K. : T-vo «Znannya» Ukrayiny, 2010. – 520 s.
 5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Derzhavnoho pereliku profesiy z pidhotovky kvalifikovanykh robitnykiv u profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do dokum. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1117-20>.
 6. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya serednostrokovoho planu priorytetnykh diy Uryadu do 2020 roku ta planu priorytetnykh diy Uryadu na 2017 rik». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>
 7. Ukaz Prezydenta Ukrayiny «Pro Natsionalnu stratehiyu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku». – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
-